

ZAPPE LÁSZLÓ

PARÓDIA VAGY SEM – EZ ITT A KÉRDÉS

SHAKESPEARE: HAMLET

A maga bumfordiságában szeretni való előadás. Bár nem lehet pontosan tudni, miért. A dolog a műsorfűzettel kezdődik, amely **Eörsi István** fordítói mentegetőzése után Kálnoky László fordításparódiáját és Tom Stoppard *Zanzamletjét* közli. Nem tudhatjuk, vajon pusztán jópofa ötlet-e ez a publikum szórakoztatására, vagy valami köze van az előadáshoz. Bizonyos jelek arra utalnak, hogy Tasnádi Márton is paródiával óhajtja szórakoztatni a közönséget. Mira János díszlete két fekete fal közé beszorított, bonyolult lépcsőrendszerekkel összekapcsolt dobogókra helyezi a történetet. Dánia tehát itt nem börtön, hanem kriptá. S ebben a kriptában megannyi bohóc ágál a Csík György tervezte ruhákban. Főképp a férfiak viselnek fantasztikusan tarka holmikát, kétszínű nadrágokat

és óriási kalapokat. Claudius fekete és piros rácsozatba van öltöztetve, amely alól, egyáltalán nem szokásos helyeken, kilátszik a meztelensége. Rosencrantz és Guildenstern hatalmas lebernyegekkel küszködik, valóságos csoda, hogy minden alkalommal sikerül épségben kijutniuk a színről. Gertrud először egy túlméretezett búgócsigával a fején jelenik meg, amely méltósággal viselve is mulatságos, hát még a nagy drámai jelenetekben, amikor lepottyan a lehanyatló királyné fejéről. Hamlet vádjai után az asszony átöltözik, de az új, a kevésbé komikus fekete fejedő is lehull, ha viselőjét valamiféle lelki vagy pláne testi megrázkódtatás éri. Akik cseppet sem látszanak bohócoknak, azok a színészek. Ők csuklyás kámzsájukban inkább szerzeteseknek tünnek. A két sírásó pedig aranysújtásos kabátban, fehér kesztyűben hányja ki a földet a díszlet egyik középmagasságban elhelyezkedő dobogójából.

Ezek a külsőségek meghatározzák az előadást, de nem deríthető ki egészen pontosan, hogy milyen előadást határoznak meg. Noha a játéktér jellegzetesen színházi, színpadi képződmény, nem jelez egyszerre soha sehol, bárhol és bármikor, mindig és mindenütt lehetséges helyszínt, inkább csak a fenti lehetőségek közül az elsőt, a soha seholt idézi fel. Úgynevezett filozófiai térnek túl zárt és túl konkrét, egyszerre több helyszín érzékeltetésére pedig alkalmatlan. Amikor Hamlet azt mondja, megy anyjához, bizony, aggodni kezdünk, hová fog menni. S nem is tehet mást, mint hogy kimegy a színről, azután visszajön. Amikor Opheliát belete-metik a dobogóba, a néző kajánul eltöpreng azon, miképpen bújhat ki a színész nő valahol hátul, alul a sírveremből. Pedig akkor még nem is tudhatja, hogy az előadás végén nem fehér halotti ruhájában, hanem az örülési jelenetben viselt rózsaszín selyemben fog kijönni megköszönni

Felkai Eszter (Gertrud) és Magyar Tivadar (Hamlet)

tapsainkat. A ruhák szín- és formaorgiája esetlegesnek tetszik, jellemekre vagy helyzetekre való utalás nem olvasható ki belőlük, legfeljebb beljük magyarázhatnánk egy nyelvöltést bizonyos társadalmi konvenciókra; elmondhatnánk, hogy lám, itt mindenki megjátssza magát, mindenki talmi fényben pompázik, kivéve a színészeket, akik szerények, visszahúzódók, szürkék, nem hiába ők a kor foglalatjai. A műsorfüzet egyébként idézi Esterházy Péter Shakespeare-parafrazisát is: „Őrült rendszer, de van benne beszéd.”

A játék egyéb, amúgy talán kevésbé sokkoló elemei is erre az őrült rendszerre utalnak. Idősb Hamlet szelleme itt nem jelenik meg, se másoknak, se a fiának, de még hangját sem hallhatjuk. Nem egyéb ő mint fiának látomása. Hamlet olykor — egészen pontosan két alkalommal — mintegy epileptikus görcsben hanyatt veti magát, s elrévedt médiumként közvetíti a túlvilági szavakat. Legalábbis a darabbal ismerős nézők számára. Műveltségi állapotaink ismeretében kérdés: vajon hányan lesznek, akik megértik? De ennél nagyobb baj, hogy ez a nyavalyatörés átírja Hamlet jellemét. Megoldaná persze azokat a dramaturgiai problémákat, amelyeket a könnyelmű szerző bizonyára az utókor pedáns tudósainak boszszantására szerzett. Eltűnik így az a kérdés, hogy a darab elején miért látja-hallja mindenki az elhunyt uralkodót, és miért nem látja-hallja őt később egykori asszonya, és eltűnhetne Hamlet jellemének az a sarkalatos kérdése is, vajon tényleg meghibbant-e a királyfi a megrázkódtatástól, vagy csak megjátssza magát, hogy könnyebben kifürkésze nagybátyja viselke-

dését, könnyebben leleplezhesse vétkét és előkészíthesse a bosszút. A vizionáló, ideggörcsökben fetregő Hamlettől bármi kitelik, a széljárástól függően akár még zseni is lehet. Csak a figura lényege vész el mégis, ha kivonjuk belőle a talányosságot, s a darabnak is a lényege illanhat el, ha eltűntetik belőle a túlvilági misztikumot. A bomlott elméjű Ophelia bátyja, Laertes nadrágja résén vél árvácskát felfedezni, majd Hamlet ugyanitt rúgja meg ellenfelét, hogy a kifent tört elvegye tőle, s ugyanitt kapja Claudius is a halálos döfést. Mindettől azonban nem kerekedik ki egy szexuálpatólogiai darabértelmezés, de még attól sem, hogy Hamlet, amikor anyját kérdőre vonja, igencsak gyanús mozdulatokkal öleli hátulról magához. Az előadás végén ifjú Fortinbrasként egy apró fiúcska jelenik meg, akivel a hullák közt kicsit fogócskázik az egyetlen életben maradt dán, Horatio, majd a magasba emeli őt.

A fentiek nyomán nehéz a színészi játékról szólni. Nem dönthető el igazán, pótolják-e a jellemformálás hiányait az említett játékok, vagy a parodisztikus felfogás akadályozza-e meg a jellemformálást. Magyar Tivadar már-már kedves együgyűséggel ajándékozza meg az igazságra törekvő dán trónörökös; Kulcsár Lajos öntudatos ifjú piperkőcnek mutatja Claudius; Felkai Eszter eltitkolja, milyen ember rejtőzik a királynő furcsa jelmezei alatt. Réti Andrea mint normális Ophelia egészen fakó, szinte az észrevehetetlenségig visszafogott, őrült Opheliaként viszont tűzről pattant tenyeres-talpas cselédlánnyá változik át, ami kétségtelenül lehet az örület megnyilvánulása egy udvari dáma részéről. Molnár Lászlótól az előadás szinte elorozta Horatio szerepét, az ifjú ellenség diadalmas felmutatásáig nem-

igen tehet sokat. Hodu József Polonius, Tihanyi Tóth Csaba Rosencrantz, Kovács Etele Guildenstern szerepében feltűnésmentes tisztességgel működik. Gálfy László és Dénes Piroska Színészkirálya és Színészkirálynéja általánosan dagályos, Jancsik Ferenc nyelvtörés nélkül abszolválja a Sírásó nyelvtörő tréfáit.

Értelmezési lehetőségekben igen gazdag az előadás, azaz benne van mindaz a közhely, amelyről a *Hamlet*-előadások szólni szoktak, tele van átvételekkel, utalásokkal, más produciókból ismerős megoldásokkal, értelmezési célzásokkal. Az azonban végig talány marad, vajon szándékosan vagy véletlenül született paródiát látunk-e. Meglehet, talán mindegy is. Fontosabb, hogy noha az „őrült rendszer” értelmét aligha lehet meglegelni benne, van ebben a producióban valami üde, suta báj. Talán némi nézői jóindulat is kell hozzá, „komédiának kell nézni”, de lehet élvezni ezt a mókát, a színpadon kétségkívül jól szervezett, célratoró rendetlenség van, a húzások nem döntik össze a történet logikáját, sőt inkább kiegyenesítik azt, a színészek pedig többnyire értelmesen, érthetően mondják el **Eörsi István** szövegét. Más kérdés, hogy az új fordítás talán még kevésbé illik mindahhoz, ami a színpadon történik, mint amennyire Arany Jánosé illene. **Eörsi** egy mai vagy egy általános, mindenkori Hamletet képzel el; nem egyszerűen prózásítja, múlt századi szemérmességétől és fennköltségétől fosztja meg a szöveget, de annak leginkább talán filozófiai tartalmát szeretné megragadni. A szöveg a kaposvári előadáshoz készült, s annak teoretikus szürkéjéhez idomult. Itt a történelmi dagályt kifigurázó tarkaságban nemigen lelik helyüket a szárazabb-maibb kiszólások. Talán, ha Kazinczy fordítását veszi elő Tasnádi Márton, akkor félreérthetetlen paródiát sikerül produkálnia. Más kérdés, hogy vajon hogyan hüvelyezné ki belőle a cselekményt a nézőtér.

Hamlet (Magyar Tivadar) és Ophélia (Réti Andrea) (MTI-fotó, Ilovszky Béla felvételei)

Shakespeare: Hamlet (békéscsabai Jókai Színház)

Fordította: Eörsi István. Díszlet: Mira János. Jelmez: Csík György m.v. Zenei szerkesztő: Demjén Erzsébet m.v. Rendezőasszisztens: Szeli Ildikó. Rendezte: Tasnádi Márton. Szereplők: Magyar Tivadar, Kulcsár Lajos, Felkai Eszter, Hodu József, Kárpáti Levente, Réti Andrea, Molnár László, Tihanyi Tóth Csaba, Kovács Etele, Somló Gábor, Gálfy László, Dénes Piroska, Papp Sándor, Jancsik Ferenc, Árdelán László, Csizmadia Éva, Fazekas Andrea, Horváth Margit, Locskai Andrea.